

Fortellingen om en vanskelig slutt

Ved Tore Rem

De siste månedene av sitt liv arbeidet Jens Bjørneboe på en selvbiografi. De bevarte fragmentene av dette ufullførte verket, med arbeidstittelen *Med horn og hale*, viser at det skulle begynne med skildringen av det forfatteren oppgir å være hans første selvmordsforsøk. I denne versjonen av Bjørneboes liv, slik den forelå i utkast ved forfatterens død 9. mai 1976, skulle døden og dødslengselen altså få en særdeles sterk betoning, som selve inngangen til livsfortellingen. Den første setningen lyder slik: “Mitt første selvmord fant sted da jeg var 13 år gammel” (Bjørneboe, 1976). Det er en ytring som lover en fortsettelse.

Hvordan begynner man fortellingen om et liv som ender i selvmord? Det er et spørsmål en Bjørneboe-biograf nødvendigvis må bruke tid til å reflektere over. I tillegg må biografen forholde seg til det faktum at selvmordet i dette tilfellet er blitt romantisert, mytologisert, at det synes å ha blitt et særdeles viktig moment i forvaltningen av denne forfatterens litteratur og ettermæle. Første bind av min biografi om Bjørneboe, *Sin egen herre* (2009), begynner ikke der Bjørneboe hadde tenkt å begynne, av grunner jeg skal komme tilbake til. Den begynner heller ikke med hans selvmord. Den begynner med det han ett sted kaller sitt første barndomsminne. Slik skyter teksten fart inn i fortellingen om et barn som er med sin far inn i en av forretningene i sørlandsbyen.

Da de to kommer inn, skriker den lille til, han forsvinner ut døra, han løper og løper. Det er en beskrivelse av barnets oppvåkning til angst.

Etter denne ansatsen fortsetter teksten som følger:

Slik *kan* det ha begynt. Men som med så mange av minnene Jens Bjørneboe skulle vende tilbake til i voksen alder, kan vi ikke sikkert vite hva det forteller. Er hans barndomserindringer kilder til hans barndom eller til hans alderdom? Sier de mest om barnet som var, eller om den voksne som stadig føler et påtrengende behov for å forstå seg selv? For å komme seg videre. Og hva er det som skjer når et slikt minne blir til en tekst skrevet av forfatteren Jens Bjørneboe?

Dette er et av denne biografens meta-tekstlige utsagn som selvsagt også har gyldighet for Bjørneboes ulike tematiseringer av død, dødslengsel og selvmord, utover at den reflekterer over vanskelighetene ved å finne et fast punkt i historien, en begynnelse. Arkivets ulike inn ganger til Bjørneboes tanker om livets slutt må behandles med lignende varsomhet, med samme syn for utfordringene ved å skulle forsøke å fange fortid i skrift, og ikke mindre et så begivenhetsrikt liv og en så sammensatt personlighet som hans. De mange uttrykkene for Bjørneboes selvforståelse på dette punktet er mer enn kilder, forstått som transparente tilganger til fortid og sann eller egentlig identitet; de er tekster, former for selvkonstruksjon, bearbeiding, ofte i form av retrospektive gjengivelser, gjerne som eksempler på hans lengsel etter å skape orden og mening.

Fortellingen begynner her, men helt riktig er det ikke at det er her biografien begynner. Fremstillingen har allerede

begynt i et lite forord. Dette forordet begynner anekdotisk, med gjengivelsen av en kildes erindringer fra en fest i Oslo en gang på 1980-tallet. Kilden husker at en av gjestene underholdt med å fortelle historien om da han fant Jens Bjørneboe etter selvmordet. Han husker effekten beretningen om den myteomspunnede forfatteren hadde på tilhørerne. Han hadde nemlig en særlig grunn til å lytte med interesse. Det var *han* som egentlig fant den døde forfatteren i hjemmet på Veierland; han valgte denne gang ikke å gi det til kjenne.

Ved å begynne her begynner teksten selvsagt med døden. Men den begynner med døden, nærmere bestemt selvmordet, gjengitt i en upålitelig versjon. Slik søker jeg blant annet å gjøre oppmerksom på de mange eierskapene til Bjørneboes liv og død i vår kultur, og dermed på de mange og omtrentlige omskrivingene som har funnet sted ut fra en mengde ulike og til dels uklare motiver. Slik nærmer teksten seg, mer indirekte, en av Bjørneboe-biografens største utfordringer, nemlig å forholde seg til den tunge teleologien som har preget gjengivelsene av dette livsløpet. Hvordan kan man best stille spørsmål ved det man kunne kalle det “retrospektivet mistaket”, altså fristelsen til å lete etter alt som kan bekrefte dette livets utfall. I en slik fremstilling – og på dette punktet har biografisjangeren ofte øvd vold på liv og historie – kan etterpåklokskapens logikk synes å være som følger: Jens Bjørneboe endte opp med å begå selvmord, altså skulle han begå selvmord. Den britiske biograf og litteraturforsker Hermione Lee, som selv har bidratt med en sofistikert biografi om Virginia Woolf, har skrevet om hvordan alle biografer synes å ville gjøre mest mulig ut av dødsøyeblikket, hvordan de vil sette det i scene og la det lyse og stråle

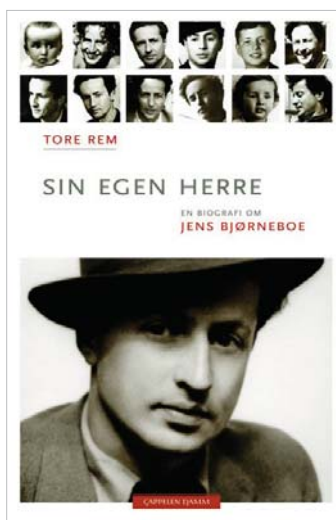
ABSTRACT

Hvordan bør selvmordet behandles i en biografisk fremstilling? Med utgangspunkt i forfatterens biografi om Jens Bjørneboe reflekteres det over hvordan teksten løser denne utfordringen, og over hvordan biografens poetikk utfordres i møte med denne avslutningen. Det handler ikke minst om å utvikle en skrivepraksis som både tekst- og historieteoretisk makter å gi motstand mot retrospektiv reduksjonisme.

How should suicide be treated in the writing of biography? With the author's biography of Jens Bjørneboe as a starting point, the article reflects on how the text confronts this challenge, and on how the poetics of the biography is challenged by this particular ending. The article stresses the need for a writing style which, both in text-theoretical and historio-graphical terms, manages to resist retrospective reductionism.

utover livet (Lee, 2005, s. 200). Det kan være liten tvil om at Bjørneboes død har slått særdeles hardt inn i forståelsen av hans liv og av hans verker.

Hvordan motvirke at selvmordet blir det altoverskyggende, at det slår inn i de mange deler av dette livet som preges av alt annet enn død? Hvordan gi rom for et liv som ikke er preget av det som skal komme, og slik ikke lukke de mange øyeblikkene og periodene der liv og historie må ha syntes mer åpent og ubestemt? Lenge vurderte jeg å begynne med slutten, for slik å gjøre meg ferdig med selvmordet, for dermed å unngå å bruke denne avslutningen som et slags spenningsmoment i teksten, der alt underveis så lett kan gi mening i lys av dette. Men jeg kom frem til at et slikt valg med stor sannsynlighet likevel ville styrke en vektlegging jeg ikke ønsket, at oppmerksomheten snarere ble trukket mot fortellingens slutt punkt. Følgelig ble løsningen den forannevnte, samt en rekke grep videre i teksten som motarbeider en enkel og rettlinjet livsgjengivelse. Det dreier seg ikke bare om hvordan biografien bør forholde seg til selvmordet som sak, men om litterær fremstillingsform mer generelt.

Dermed handler dette om hva slags poetikk biografien bør utvikle i sin behandling av selvmordet, med andre ord om hvordan den reflekterer over sin egen tekstlige praksis. Delvis er dette en poetikk som bør anvendes i møte med et-

hvert livsløp, ethvert historisk stoff, men som aktualiseres i møte med akkurat denne avslutningen, også fordi selvmordet så gjerne innsettes i sterke kulturelle fortellingsmønstre og bekreftes av ureflekterte tekstpraksiser som direkte og indirekte bekrefter forestillinger om enkel kausalitet. Ved hjelp av en rekke ulike grep kan teksten minne leseren om at biografien ikke ganske enkelt utgjør faktisitet, men perspektiver, innganger, utforskninger, skjøre overleveringer (Walton, 2008, s. 318 og 61). Videre kan den på ulike vis motarbeide den opplevelse av sterke årsakssammenhenger eller falske kontekstualiseringer som kan skapes av den kronologiske strukturen? På samme vis kan den yte motstand mot den store fortellingen, der alt går sømløst opp (Aschim, 2010, s. 632 og 628). Teksten bør på ulike vis kommunisere en bevissthet om biografisjangerens nedarvede retoriske mønstre og dens ulike "idealskjema". Den store og besnærende fortellingen kan gi en god leseropplevelse, og den kan utvilsomt være en ressurs i visse livssituasjoner; men jeg mistenker den også for å lyve, for å fordreie den historiske virkeligheten. Slik kommuniseres dette poenget tidlig i biografien:

Underveis vil det selvsagt avtegne seg mønstre, trekk ved Bjørneboes personlighet eller livsførsel, valg som kan synes livsbestemmende. Men fremstillingen vil også vise det som ikke passer inn, de tilsynelatende unødvendige detaljene, sporene som stopper opp, tomrommene, det som skurrer med forestillinger om en stabil personlighet, om skjebne og livsprosjekt. Som en påminnelse om alt det i et menneskeliv som ikke henger sammen.

Som biograf nærer jeg i det hele tatt et visst ubehag i møte med "den store fortellingen". Fortellingen hvor alt i den biografertes liv går opp uten rest, hvor det ene med den største naturlighet fører til det andre, hvor livet leves bakfra og biografisk bedrevitende. Men heldigvis kan verken etterpåklokskapen eller fortolkningen unnå. Selv levde Jens Bjørneboe likevel

sitt liv i "nuet", i ulike og uoverskuelige historiske øyeblikk. Jeg har forsøkt å gå inn i disse øyeblikkene, før løpet er lagt, før livet er levd.

I en biografi skrevet for allmennleseren, for de potensielt mange, gjelder det å finne litterære grep og en stil som ivaretar leserens interesse, som klarer å formidle det fascinerende som ligger i ivaretakelsen av livets kompleksitet, uten å lene seg på den store, utglattende, sømløse fortellingen.

Da kan det passe å vende tilbake til tekstens behandling av Bjørneboes første selvmordsforsøk. Dette er hva som skjer når biografens tekst kommer frem til selvmordsforsøket:

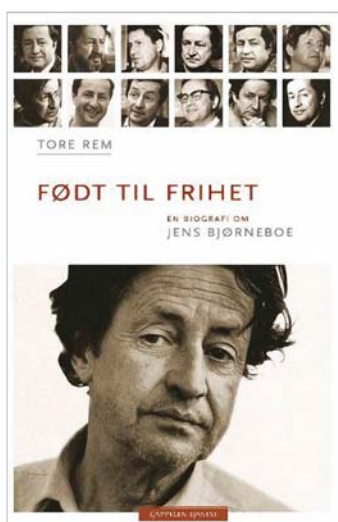
Han var tretten år da han første gang forsøkte å ta sitt eget liv, det påsto han siden. Som da han på dramatisk vis slo an tonen i sin ufullendte selvbiografi: "Mitt første selvmord fant sted da jeg var tretten år gammel." Det skal ha skjedd i Stavern, i det svenssonske sommerparadis, i den store flokken av tanter og onkler, fettere og kusiner.

"Han skriver ikke selvmordsforsøk; han skriver selvmord", kommenterer teksten videre, og fortsetter:

Han kan ha ment at han den dagen tok livet av noe i seg selv. At resten var mørke. Det finnes ingen andre kilder til denne episoden enn hans egne fremstillinger, og mot slutten av hans liv er det lett å se at de kan passe godt. Som en bekreftelse av dødsdrift, av skjebne. Som tilsynelatende frempek mot det som uunngåelig måtte komme.

Det utelukker ikke at han snakker sant. Og han gjentar påstanden i artikler og intervjuer. Men hvis hans gjengivelser stemmer, kan hendelsen på denne tiden like gjerne ha ført til et mer eller mindre bevisst syn for at det også fantes livskrefter i ham, livskrefter sterke nok til å avvise døden. Kanskje har han fått en følelse av at han skulle leve, av at det likevel var noe ved ham. Han hadde sett døden i øynene og gått videre.

Den første kommentaren som følger dette utdraget fra Bjørneboes selvframstilling, identifiserer begivenhetens potensielle funksjon. Kommentaren er ment å fungere som en påpekning av sjangerens fallgruver, samtidig som den forsøker å følge Bjørneboes selvforståelse. Deretter følger en kontrær bevegelse. Snarere enn å insistere på dette selvmordsforsøket forhold til senere selvmordsforsøk og til selvmordet selv, åpner teksten opp for andre perspektiver, som den biografertes livskrefter og livslengsel. Det er uhyre vanskelig å rokke ved de tunge fortellingsmønstrene som er blitt aktivert og etablert i kulturens forvaltning av Bjørneboes skjebne, og jeg har erfart at det kan være vanskelig å nå frem med slike kompliserende bevegelse. I denne forfatterens tilfelle har den mer populær-kulturelle delen av virkningshistorien vært voldsom i sine ensidigheter, og den akademiske delen har vært påfallende svak eller fraværende. Omfanget både av selvmytologisering og mytologisering har vært betraktelig. Det å nærme seg Bjørneboe og hans sammenhenger historisk, rokker dermed uunngåelig ved en mengde overleverte forestillinger, forestillinger som er blitt gjenstand for store emosjonelle investeringer, for bekreftelser av og konstruksjon av identitet, for bevegelse, sammenhenger og individer.

I begynnelsen av den aller siste delen av *Født til frihet* (2010), biografens annet bind, vender teksten tilbake til en tematisering av den etterpåkløke biografens fristelser. Dette skjer nettopp da vi i

tekstens tid er kommet fram til det faktiske selvmordet:

Vi sitter med fasiten. Vi vet hvordan det endte. Slik blir det lett å lese bakover, for å finne frempek, gjenkjenne mønstre, se bekreftelsene på at det måtte gå som det gjorde. Slik går Jens Bjørneboes liv opp, slik gir livsløpet mening. Men selvmordet var ikke forutbestemt. En rekke ganger, livet igjennom, hadde han opplevd å ha valget mellom liv og død. Han hadde funnet hjelp i metafysikk, i alkohol og piller, i kjærlighet, i skrift. Og i sin livslengsel. I perioder hadde han opplevd lykken, som barn, som elsker, som venn, som far. Men ingenting synes riktig å ha vært nok til å forandre eller stabilisere et sentralt aspekt ved hans personlighet. Han måtte videre, som om han aldri klarte å bli tilfreds, å slå seg til ro med den han var, å elske seg selv. Det kan kreve mot å bli der man er. Og akkurat denne formen for mot, en slik ansvarsfølelse, var blant de ting han fant aller vanskeligst.

Tekstens ambisjoner om å motvirke determinisme og forenkling teleologi, betyr ikke at man aldeles kan unngå slike slutninger hos leseren. Når leseren i skildringen av de siste årene av Bjørneboes liv blir konfrontert med referanser til nye selvmordsforsøk, er det dessuten selvsagt vanskelig ikke å tenke på det som skal komme. Vi er tross alt ettertidige, vi besitter kunnskap om det som skjedde, og våre fortolkninger vil uunngåelig påvirkes av denne kunnskapen. Men det er biografens ansvar å bevare historiens og livets kompleksitet gjennom å etterstrebe ulike former for tekstlig kompleksitet.

Det kan være vanskelig nok å skildre et selvmord, uten at denne avslutningen er blitt gitt særskilte kulturelle funksjoner. Men noe av det som åpenbart har styrket selvmordets betydning i gjengivelsene av Jens Bjørneboes liv, er det faktum at han var kunstner, og dessuten en kunstner med en særskilt selvforståelse, en selvforståelse som stadig synes å ha blitt kolportert uten videre refleksjon. Dette er dermed en egen utfordring for en forfatterbiograf. Kanskje kunne man også mene at Bjørneboe skulle få merke kostnaden av sitt syn på kunstneren, mer

enn av kunsten som sådan, slik det tradisjonelle offernarrativet han er blitt skrevet inn i, tilsier. Kort oppsummert: han gikk inn i ondskapen, nærmere bestemt skrivegen av trilogien *Bestialitetens historie*, og derfor gikk han under. Han gikk under for kunstens (og vår) skyld. Selve ideen om forfatteren som den frie individualist var noe han hadde overtatt fra andre, en ferdigskrevet fortelling han gikk inn i (McDonald, 2009, s. 207). Slik kom denne frihetsfilosofien paradoksalt nok til å virke tvingende på ham. Tidlig synes han å ha fått formet sine forestillinger om rollen han skulle oppta, og de plikter han dermed måtte påta seg. Det handlet om utvelgelse. Alt i 1954 hadde han påpekt at dikterens ansvar var å arbeide med sitt stoff "om og om igjen inntil alkoholisme, sinnssykdom og selvmord" (Bjørneboe, 1954). Den gang kan det ha virket som en vittig overdrivelse, senere ble det alvor. Kanskje kan en annen av biografens kommentarer om dette temaet virke i overkant moraliserende, men jeg vil argumentere for at det ligger en etikk i det som her følger. Lesers og andres mange ulike approprieringer av Bjørneboes livsløp bør behandles med respekt, men visse fremstillinger av hans problemer, og deres kulminasjon i selvmordet, kan samtidig fremstå som både farlige og lettvinde.

Hans alkoholisme og hans mange personlige nederlag egner seg ikke til romantisering. Han er et menneske som er i ferd med å gå under. Han har misbrukt seg selv, skadet andre, og har opplevd at kropp og sinn ikke har tålt påkjenningsgene, at han har forsvunnet inn i deliriet og i psykosens på samme tid forvirrede og sterkt meningsfylte verden.

Men det er nettopp i disse årene at myten Bjørneboe for alvor befestes. Den som skal leve etter ham i flere tiår. Den som sier at han ofret seg for kunsten.

Slik blir han plassert i en særegen variant av den romantiske kunstnerrollen. Selvsagt har han også hjulpet til selv. Tilsynelatende har han hatt vanskelig for å gjøre annet. Det er disse redskapene han har hatt, disse

Jens Bjørneboe foran Eikvold, juli 1975. Foto: Bjørn Aslaksen / VG / NTB scanpix

forståelsesmåtene han er blitt gitt, det er dette som har passet med det kunstsyn han har hatt med seg helt fra ungdommen av. Det som ble bekreftet av eksempler som Isaac Grünewald, av hans forbilde Knut Hamsun og kanskje aller mest gjennom Rudolf Steiners lære. I tillegg har han hatt et intenst behov for å skape mening av sin situasjon.

For ham ble kunstneren en som alltid vil være i konflikt med det bestående, en som lider i vårt sted. I et essay om kunstneren som "eksemplarisk lidende" påpeker den amerikanske forfatteren Susan Sontag at psykologien har levert de retoriske premissene for denne offerrollen i dens moderne versjon. I Bjørneboes tilfelle handlet det også om metafysikk, om lidelsens mening. Samtidig legges et særlig ansvar på kunstneren som en av kulturens utvalgte, som en formidler mellom noe større og det allminnelige. En slik form for "offerbegeistring" kan gjøre at vi selv – offentligheten, publikum, leserne – slipper selvransaking og krevende vekst.

Gjennom kunstnerrollen Bjørneboe inn tok fant han en overbygning for sin egen livsfølelse og livsførsel. Det han erfarte, og det liv han levde, passet likevel inn,

stikk i strid med de signaler omgivelsene ellers måtte gi ham. Denne rollen kan ha holdt ham gående, men den kan også ha bidratt til at han etter hvert stadig tydeligere søkte selvdestruksjonen. Den ga ham et spillerom, men samtidig et sett med klare begrensninger.

Til sist kommer nødvendigvis slutten, også i denne biografis omfangsrike tekst. En betoning av Bjørneboes sterke livskraft, av hans energi og virkekraft, kan og bør samtidig ikke skjule det faktum at han de siste årene av livet i stadig sterkere grad synes å ha blitt preget av dødslengsel. En av oppgavene i siste del av biografien var å behandle slutten på ikke-sensasjonelt vis, men samtidig uten unødvendig tabuisering av det som skjedde. Hovedtekstens siste del har tittelen "Forliset":

"Å bror, det er merkelig ensomt å dø." Slik hadde han forestilt seg møtet med døden i "Dødssangen" i *Fuglelskerne*. Men han var vant til ensomheten. Og også med døden, i alle fall slik han selv hadde fremstilt det. En slik fortrolighet, i åndelig forstand, var til og med et ideal for ham. Som da han indirekte hadde henvist til den tyske mystikeren Johann Scheffler, bedre kjent som Angelus Silesius:

Dø før du dør, min venn! For den som døde før sin død, vil være fri for døden når han dør.

Den gang hadde Bjørneboe kommentert at det var gjennom "denne død", ved å finne gjennom "sitt eget forheng", at man ble "fullt menneske – og seg selv".

Denne dødsforståelsen hadde lenge vært med ham. Han formidler noe lignende i sitt dikt "Lazarus" (1953). I jakten etter tegn på det som skal komme, bør denne diskursen imidlertid ikke leses blankt. For esoterikeren Bjørneboe handler denne dødstematiseringen ikke nødvendigvis om fysisk død, men om mystisk åpenbaring av livshemmelighetene, om innvielse.

Så kommer teksten frem til det siste:

I løpet av natten til lørdag 8. mai vekkes Øystein Øyjordsbakken av sin nabo. Jens Bjørneboe har skåret seg opp i håndleddene, men Øyjordsbakken oppfatter det som overflatiske risp. Han beroliger Bjørneboe med at det ikke ser alvorlig ut og hjelper ham med å få på noe gasbind. Det må være noe senere samme natt at det banker på hjemme hos kolonialhandler Amundsen. "Det er Jens." Slik husker Eva Amundsen det. Hun og ektemannen står opp og serverer ham kaffe og mat.

Han forteller at han alt har prøvd seg i tre andre nabohus, uten å slippe inn. Alle har de opplevd slikt før. Hos Amundsens blir han sittende og prate helt til i 7-tiden, da Reidar må ut for å hente melk. Særlig er Bjørneboe opptatt av skattefuten på Nøtterøy. Han lurte på om han er kjent for å være streng. Han forklarer at han har tjent store penger på *Haiene*, uten å betale skatt av dem. Han har hatt besøk av skatteoppkreveren en av dagene etter tilbakekomsten fra Oslo. Nå er han redd for å miste huset, for at det må gå på tvangsauksjon. Han virker ikke beruset. Da Amundsens må begynne dagen, setter Bjørneboe seg bare på bakken foran huset, med knærne opp under haken, grunnende, stirrende tomt fremfor seg. Etter en stund rusler han sakte hjem til sitt.

Så går det en dag og en natt. En gang i løpet av lørdagen har nabogutten Anders Brynildsen slått av en prat med ham. Han har gjort en avtale om å komme innom på søndagen for å spise fiskesuppe.

“Av hensyn til sine venner skal man ikke dø om våren,” hadde Jens Bjørneboe skrevet i sin store skoleroman. Men nå er han forbi årstidene. Alene. I notatene til selvbiografien har han vendt tilbake til katastrofen, til skipbruddet. Han har kommet til å tenke på noen fragmenter av et dikt. De har en billedkrets han har vært fortrolig med siden barndommen:

Min sønn, gå ut i stormen
og gi dit liv til pris!
Det gjelder kun at finde *formen*
for sitt forlis!

Kan han ha ment at dette var hans forseglede ordre? Kanskje er det slik det er blitt. Men på lignende vis har han så ofte kretset om slutten de siste årene. I skrift, i tale, i tanke. Bare at nå er det annerledes. Bare at nå går han ikke videre.

Her slutter selve biografien fortelling, med en referanse til Bjørneboes selvforståelse. De “forseglede ordre” var en forestilling han hadde hatt med seg fra tidlig 1940-tall. Ordene refererte til en tro på forsynet, på skjebne, og de ble med tiden

også plassert inn i hans syn på forfatterrollen. Det kan, bemerker jeg annetsteds i biografien, være fatalt å være fatalist – uten at jeg dermed vil antyde at dette er den eneste forklaringen på at Jens Bjørneboe til sist tok det valget han gjorde, bare at det kan ha vært én av faktorene som gjorde det mulig.

I en epilog kalt “Post mortem”, først og fremst viet en rekke oppsummerende refleksjoner over livsløpet og dets betydning, gis det så en kort beskrivelse av hvordan Jens Bjørneboe døde. Her var det selvsagt nødvendig å vurdere detaljeringsgraden nøye. Gitt de ulike gjengivelsene av Bjørneboes endelikt i skrift, og ikke minst diverse fantasifulle versjoner som har levd videre i Bjørneboe-folkloren, og som jeg ble konfrontert med i løpet av de fem-seks årene jeg arbeidet med dette prosjektet, valgte jeg å gi en sober og kortfattet beskrivelse av hvordan han ble funnet, uten å dvele ved slutten. Igjen handlet det om en forpliktelse på en historisk virkelighet, og en forsiktig motstand mot de mest romantiserende fortellingene.

I Post mortem-delen følger også antydende forklaringer på hvorfor det gikk som det gikk. I alle fall tilbys leseren et knippe mulige årsakssammenhenger, uten at teksten insisterer på den ene forklaringens forrang fremfor andre. Her følger én slik sammenhengende passasje om dette temaet:

Fra han var ganske ung og livet ut hadde han i perioder kretset rundt tanken om døden. “Velger du én gang dette, så velger du aldri mer!”, hadde han skrevet i et diktfragment. I hans tekster skildres denne hangen til å dvele ved døden best i romanen *Blåmann*:

Døren sto åpen, alt var klart. Det var bare et spørsmål om tid; han hadde gitt sin hånd og sitt løfte til handlingen. Det befridde ham å vite at han bare levet inntil videre, så lenge som det passet ham å utsette det. Ikke et sekund lenger.

Det er Bjørneboe som skriver, og det er Sems ungdommelige selvmordstanke han forsøker å fange. Men også Sem anerkjenner at det er mye i ham som vil leve. I *Frihetens øyeblikk* for-

mulerte Bjørneboe siden en annen tanke, delvis forbundet med denne første. Der påpeker fortelleren at han dør daglig, og at det ligger en “liten smule frihet i dette: at jeg er blitt meg selv utedkommende”.

Bjørneboe kunne kretse om selvmordet, leke med tanken, holde det som en mulighet. Kanskje var også dette en hjelp til å holde ut livet. 20 år før sin død hadde han sitert Hans Jæger på at døden kan være en venn og en trøst. Han hadde hyllet den selvmordsdøde Tor Jonsson for at det “synligste” ved denne forfatterens verk, var at han “var et menneske som visste om døden”. Han hadde også forsøkt å gjøre det slutt, flere ganger. Antakelig var det både en viss depressiv disposisjon og en mengde tilfeldigheter som til slutt førte ham helt frem til et punkt han ofte hadde forestilt seg. Han hadde sterke krefter i seg, krefter som trakk ham mot liv og lidenskap, men også mot død og destruksjon. [...]

Hans egen Jack London hadde konstatert at “selvmord, – det være sig langsomt eller fort, et brått fall eller en gradvis hensyknen, – det er den pris kong Alkohol krever”. I det store bildet må dette være riktig også for Jens Bjørneboe. Han hadde sakte, men sikkert tatt sitt eget liv ved hjelp av alkoholen – samtidig som den hadde holdt ham i gang. Han var blitt svært svak fysisk og skal knapt nok ha maktet å gå turen til øyas butikk på slutten. I perioder hadde han måttet mates med flytende føde. Nå kan han i tillegg ha sluttet å drikke for brått og dermed blitt redd for å bli psykotisk eller delirisk igjen, for å gå fra sans og samling, eller inn i en dyp depresjon. Den minste, irrasjonelle tanke kan ha gjort utslaget. Som å bli minnet på et fatalt horoskop. Hva som enn er, hadde han kommet til et sted hvor han ikke så annen utvei.

I sitt avskjedsbrev oppgir han årsaken som “ensomhet”. Den er simpelthen blitt for overveldende. Som om han har fått opplevelsen av å bli “alene med en fremmed mann”, slik fortelleren i *Frihetens øyeblikk* beskriver sitt møte med et fremmed selv. Det er en type opplevelse Bjørneboe skildrer en

Bjørneboe, juli 1975. Foto: Bjørn Aslaksen / VG / NTB scanpix

rekke ganger i sin litteratur. I selvbiografien hadde han oppsummert et av sine tidligere selvmordsforsøk som “grenseløst dumt”. Det var å svike alt, å “avslutte det hele med en løgn”. Men nå var det det han hadde kommet. Var det så enkelt som at han ikke kunne tåle sannheten? Sannheten om sitt eget liv, om seg selv?

Forklaringene må med. Bare slik kan vi forstå at han kan ha hatt sine grunner. Men ingen av dem kan gi noe endelig svar på hvorfor Jens Ingvald Bjørneboe 9. mai 1976 selv valgte å avslutte sitt drøyt 55 år lange livsløp.

Det handler altså ikke om å legge frem én forklaring – selv om denne beskrivelsen nødvendigvis, direkte og indirekte, avviser enkelte forklaringer som er blitt fremsatt – men om å beskrive en livssituasjon, et sett av mulige årsaker, et sammenfall av faktorer som gjorde at han tok dette valget akkurat på dette tidspunktet. Fortellingen som kommer forut for denne eksplisitte tematiseringen, vil formodentlig også ha bidratt til mulige forståelser av hvorfor selvmordet ble utgangen. Men teksten vender også tilbake til kulturens forståelse av Bjørneboes død. Igjen handler det om å ha syn for hvordan han er blitt forvandlet til myte, om forbindelsene til rollen han kom til å representere. Ikke minst kan mange unge lesere siden synes å ha nærmet seg ham innenfor dette paradigmet.

Det å skrive denne artikkelen, har ført til en for meg til dels frustrerende konfrontasjon mellom et analytisk og objektiverende akademisk språk og et

biografisk språk som i større grad gir rom for det subjektive og empatiske. Men kanskje innebærer dette nettopp også en indikasjon på hva biografien kan utrette, gjennom sitt litterære repertoar og sin veksling mellom det analytiske og det nære, mer subjektive. I tillegg avhenger denne biografens utforskning av Bjørneboes liv i stor grad av partikularitet, av gradvis oppbygging gjennom lesningen, av tusenvis av detaljer som til sammen utgjør et bilde.

Denne biografien om Jens Bjørneboe slutter på et vis som mimer dens begynnelse, men da gjennom en refleksjon over muligheten for nettopp å avslutte, for å finne fram til slutten. Til dels er dette, i det som kommer etter sitatet som her følger, en forsøksvis respektfull gest overfor den biografertes selvforståelse, hans eget livs- og dødssyn. Til dels er det en påminnelse om vanskelighetene ved å gripe fortiden, og ikke mindre fortidens mest kompliserte og vanskelige handlinger. I sin biografi over Simone de Beauvoir noterer Toril Moi seg at hennes “Simone de Beauvoir” er en “uferdig tekst” (Moi, 2005, s. 22). En rekke dimensjoner ved denne Bjørneboe-biografien søker å uttrykke det sammen, å motsette seg ferdigheten, helheten, den endelige avrundingen. Også i dette ligger det et biografi- og historieteoretisk poeng, et poeng jeg blant annet gjør i en metatekst i *Født til frihets* “takkeord”: “fortellingen om et menneskeliv minner oss alltid også på fravær, tap, hvor mye det er som er borte i en fortid vi ikke kan ha tilgang til. Å skulle uttømme betydningen av det som en gang skjedde, er i alle tilfeller en

uendelig, aldri avsluttet prosess.” Dette gjelder generelt i møte med ethvert historisk stoff, og ikke mindre stilt overfor noe av det mest utfordrende vi kan komme til å forholde oss til. Selv om noe i dette tilfellet uavvendelig er avsluttet, bør refleksjonene omkring hvordan vi kan søke å forstå denne livsutgangen, aldri komme frem til noe sluttpunkt.

Referanser

- Aschim, Anders. (2010). “Uavslutta vitskapleg etterskrift til Ein betre vår ein gong. Elias Blix”. Del av dr.Philos.-avhandling. Universitetet i Tromsø.
- Bjørneboe, J. (1976). *Med horn og hale*. Upublisert.
- . (1954). “Til en uslagen prins.” *Aftenposten*, 17. november.
- Lee, H. (2005). *Body Parts. Essays on Life-Writing*. London: Chatto & Windus.
- McDonald, Peter D. (2009). *The Literature Police*. Oxford: Oxford University Press.
- Moi, Toril. (2005). *Simone de Beauvoir*. Oslo: Gyldendal.
- Rem, Tore. (2011). “Biografens historie”, i *Norsk Litterær Årbok*. Oslo: Samlaget. 106–31.
- . (2010). *Født til frihet. En biografi om Jens Bjørneboe II*. Oslo: Cappelen Damm.
- . (2009). *Sin egen herre. En biografi om Jens Bjørneboe I*. Oslo: Cappelen Damm.
- Walton, Stephen J. (2008). *Skaff deg eit liv! Om biografi*. Oslo: Samlaget.

Portrett: Fredrik Arff

Tore Rem (f. 1967) er professor i engelsk litteratur ved Universitetet i Oslo. Han har publisert en rekke bøker og artikler om britisk og skandinavisk 1800-talls litteratur, og er forfatter av Bjørneboe-biografien “Sin egen herre” (bd. 1, 2009) og “Født til frihet” (bind 2, 2010).